

Bloemenzee bij winkel van familie Polane. Behalve de vader kwam heel gezin om bij autoongeluk op A35 [twitpic.com/8hler1](https://twitter.com/8hler1)

Casper van der Kruit @CasperHVNL

2

Auto-ongeluk in Almelo met zes dodelijke slachtoffers

Michel Dückers, Jorien Holsappel, Rolf Kleber

2.1 Inleiding

Discussies over de rol van bestuurders bij crisissituaties gaan vaak over kwesties als evacuatie, opvang en nazorg. Het gesprek gaat dan snel over structuren, processen, communicatie en afstemming. Dat is ook niet verwonderlijk. De voorbereiding op crises staat veelal in het teken van complexe, grootschalige gebeurtenissen. Het gaat om doemscenario's die tot de verbeelding spreken, nogal wat capaciteit vergen en daarmee duidelijk buiten de normale patronen vallen.

Ook al kan men ertoe geneigd zijn, het is beter om de maatregelen en denkwijzen die uit deze preparatiekoker volgen, niet zomaar toe te passen bij kleinere incidenten, zoals familiedrama's, geweldsincidenten en verkeersongelukken met dodelijke afloop. In het ergste geval uit zich dat in een onevenredige aanpak, onvoldoende toegespitst op de dynamiek van de kleinere tragedie. De beste bescherming hiertegen is om bij de aanpak van kleinschalige incidenten juist niet een onbekend – en dus onbeproefd – pad te bewandelen. Net als in normale omstandigheden heeft een goede bestuurder oog voor wat een gebeurtenis doet met betrokken burgers en wat zij losmaakt binnen de gemeenschap. Bij feestelijkheden is een symbolische rol weggelegd voor het lokaal bestuur, wanneer er verliezen te betreuren zijn is dat precies zo. Dat is in feite waar de psychosociale ondersteuning in de nafase van een grote of kleine crisis om draait en waar bestuurders een modus in moeten zien te vinden.

In dit hoofdstuk, gewijd aan de nasleep van het een auto-ongeluk op de A35 in februari 2012, staat dit thema centraal. Zes mensen komen om, waaronder drie jonge kinderen. Een vader uit Zoetermeer en een moeder uit Deventer verliezen allebei hun gezin. Een dergelijk verlies is nauwelijks te bevatten. Het ontwricht hun levens en grijpt diep in op de levens van de mensen om hen heen, evenals de gemeenschappen waar zij deel van uitmaken. Ook voor de hulpverleners die zich hebben ingespannen om de slachtoffers te redden, of nazorg verleenden aan de nabestaanden, is het een ingrijpende ervaring. Er is verdriet en verbijstering. De grens waar privé overgaat in publiek is moeilijk waar te nemen, ook door de relatief grote media-aandacht die het ongeluk krijgt. Onvermijdelijk spelen daarin ook vragen over schuld en verantwoordelijkheid mee. Drie gemeenten krijgen zo met de situatie te maken, elk met hun eigen dilemma's.

Dit hoofdstuk schetst eerst de situatie en de wijze waarop men er binnen de betrokken gemeenten mee is omgegaan. Op basis van media-berichten en een gesprek met de burgemeester van Deventer wordt het ongeluk en de nasleep beschreven. Er is niet gesproken met nabestaanden, hulpverleners of mensen uit de lokale gemeenschappen, en daarnaast heeft de journalistieke berichtgeving uiteraard beperkingen. Het verzamelde materiaal biedt desondanks voldoende aanknopingspunten om een feitenrelaas te schetsen, waarop wordt teruggekeken aan de hand van een aantal basisprincipes van goede psychosociale zorg na schokkende gebeurtenissen. Hoewel elke situatie uniek is, worden op basis van deze casus aandachtspunten en lessen geformuleerd voor het handelen bij incidenten op deze schaal.

2.2 Feitenrelaas

Op zondag 5 februari 2012 tegen 19.00 uur raken twee auto's elkaar bij het invoegen op de A35 bij Bornerbroek. Ze schieten beide door de berm, slaan over de kop en belanden in het water. Een vrouw ziet het gebeuren en belt direct het noodnummer. Brandweerploegen en duikers uit Almelo, Hengelo en Wierden rukken meteen uit. Ook een hulpverleningsvoertuig en twee waterongeval-voertuigen zijn snel ter plaatse. Twintig minuten na de eerste melding wordt opgeschaald naar GRIP-1 en arriveren de Officieren van Dienst (OvD's) en de burgemeester van

Almelo ter plaatse. De politie sluit de snelweg af voor verkeer, zodat de hulpverleners ruimte krijgen om ongehinderd te werken. Het onderzoek naar de toedracht kan worden ingezet.

Reddingsactie en hulpverlening

Het is donker en het water is ijskoud. De Almelse duikploegleider heeft een man extra meegenomen. Met een derde duiker en een veiligheidsduiker uit Hengelo gaan ze te water. De slachtoffers moeten zo snel mogelijk worden bevrijd. Om dat te kunnen doen, moeten de auto's boven het water worden gehesen. Beide acties worden parallel ingezet. De bewegingsruimte van de duikers is beperkt. De beschadigde auto's liggen omgekeerd in het water. Ondanks het feit dat de deuren niet of nauwelijks kunnen worden geopend, slagen de duikers erin enkele slachtoffers uit de auto's te halen. Brandweerlieden brengen de slachtoffers op het droge en gaan meteen over tot reanimatie. De ambulancediensten nemen de slachtoffers van de brandweer over. In totaal worden zo zeven inzittenden overgebracht naar het ziekenhuis.

Alleen de bestuurder van de ene auto, een 38-jarige man uit Zoetermeer, is aanspreekbaar. Later blijkt hij de enige die het ongeluk overleeft. Zijn zoontjes van zeven en acht overlijden diezelfde avond, evenals de bestuurder van de andere auto en zijn dochter van zeven, beiden afkomstig uit Deventer. De woensdag daarop wordt bekend dat de vrouw van de bestuurder uit Zoetermeer en hun 21-jarige dochter aan hun verwondingen zijn overleden.

De hulpverleners van alle betrokken disciplines, inclusief de berger en een betrokkene van Rijkswaterstaat, hebben diezelfde avond een gezamenlijke *debriefing*. Ook burgemeester Hermans-Vloedveld van de gemeente Almelo en het bedrijfsopvangteam van de brandweer zijn hierbij aanwezig. Nadat de burgemeester haar collega's van Zoetermeer en Deventer over het ongeval en de daarbij betrokken slachtoffers heeft ingelicht, ziet ze het vooral als haar taak om de hulpverleners een hart onder de riem te steken. In een radio-interview zegt ze hierover:

'Als je even op de plek van het incident staat, is meteen duidelijk dat het een enorm drama was. Zeker voor de families, maar ik zag ook welke impact het had op de hulpverleners. Ze waren enorm hard aan het werk, er werd ook goed samengewerkt. Ze hebben erg hun best gedaan om de slachtoffers te redden, onder barre omstandigheden

– en dat gaat mensen letterlijk en figuurlijk niet in de koude kleren zitten.¹²

De hulpverleners hebben ondanks alles het idee dat ze hebben kunnen doen wat mogelijk was. De reddingsoperatie was complex en intensief, maar is volgens de betrokkenen goed verlopen. Een van de duikers blikt terug in *Brand & Brandweer*:

‘We oefenen ieder jaar dit soort ongevallen. Maar in de praktijk, zeker in dit geval, ervaar je het op een andere manier. In ieder geval is de tijdsdruk veel groter dan bij een oefening. Normaal oefenen we bovendien met één voertuig en twee slachtoffers. Dit was veel groter en ernstiger. Er waren geen gecontroleerde omstandigheden. De auto’s zaten vast tussen de ijsschotsen. Bovendien zie je onder water niets, doe je alles op gevoel en moet je snel keuzes maken.’¹³

De volgende dag is nog door duikers gezocht naar persoonlijke eigendommen van de slachtoffers die in het water terecht waren gekomen. Sommige spullen waren alweer in het ijs vastgevroren.

2.3 Dilemma: gepaste afstand

In zowel de gemeente Zoetermeer als in gemeente Deventer staat het gemeentebestuur in de nafase van het ongeluk voor de uitdaging om op een adequate manier de getroffen families te ondersteunen bij hun verlies. Het grote dilemma daarbij is het vinden van een evenwicht tussen enerzijds het tonen van medeleven en betrokkenheid en anderzijds het bewaren van gepaste afstand. Dit dilemma wordt gecompliceerd doordat het gaat om een ongeluk dat relatief veel media-aandacht heeft gekregen. Dat mag echter niet zomaar tot gevolg hebben dat nabestaanden van vergelijkbare ongelukken het gevoel krijgen dat hun pijn er minder toe doet. Tegelijkertijd ontstaat er door de media-aandacht wel

12 112 Deventer (2012, 6 februari). Archief februari 2012: Vader en dochter uit Deventer verongelukt op de A35. Op 1 juni 2013 ontleend aan <http://www.112deventer.nl/nieuws/535-vader-en-dochter-uit-deventer-verongelukt-op-de-a35.html>.

13 Van der Leest, ‘Goede inzet bij Twentse IJstragedie’, *Brand en Brandweer*, 3, 2012.

degelijk een andere dynamiek, waardoor het ongeluk meer losmaakt binnen de lokale gemeenschap. Dat uit zich in allerlei initiatieven van verenigingen en maatschappelijke organisaties om iets voor de getroffen familie te doen. Daardoor kan een gemeente zich genoodzaakt zien om de familie juist af te schermen.

In het vinden van een balans tussen initiatieven vanuit de lokale samenleving en de betrokkenheid van het bestuur van Zoetermeer en Deventer hebben dit soort afwegingen meegespeeld.

Zoetermeer

Als de vader van het gezin uit Zoetermeer na enkele dagen wordt ontslagen uit het ziekenhuis, wachten hem bloemen en steunbetuigingen vanuit de hele gemeenschap. Al sinds het nieuws bekend is dat de beide jongetjes zijn overleden, leggen mensen bloemen, briefjes en knuffels bij de groentewinkel van de familie. Door de winkeliers is een condoleanceregister geopend dat door veel mensen wordt getekend. Ook online tekenen honderden mensen condoleanceregisters voor de familie.

Bij de gemeente Zoetermeer rijzen diverse vragen die terug te voeren zijn naar het dilemma van de gepaste afstand: Moet er een condoleanceregister worden geopend op het gemeentehuis? Op welke manier kan, naast een brief vanuit het college van B&W, het contact vanuit de gemeente met de vader het beste vorm krijgen? Ligt er een taak voor de gemeente bij het organiseren van een herdenking? En zo verder. Besloten wordt om in elk geval contact op te nemen en verder vooral na te gaan waar vanuit de familie behoefte aan is en welke initiatieven er al zijn vanuit de sociale omgeving, zoals school, wijk, winkelcentrum en sportclub. Belangrijk is dat de nabestaanden en de betrokkenen daaromheen niet het gevoel krijgen dat anderen, die er verder vanaf staan, met hun verdriet aan de haal gaan.

Binnen kringen rondom de familieleden blijkt al het een en ander te worden georganiseerd. De voetbalvereniging waar de jongetjes in het F-team speelden, een kleine club waar iedereen elkaar kent, houdt bijeenkomsten voor de spelers en hun ouders, en organiseert aan het einde van de week een herdenkingsbijeenkomst voor de hele vereniging. Bij alle bijeenkomsten is ondersteuning vanuit Slachtofferhulp aanwezig. Ook op de basisschool van de jongens is sprake van veel verdriet en ongelooft. De leerkrachten begeleiden het rouwproces in de klassen en krijgen daarbij steun en hulp vanuit de onderwijsgroep, een

predikant en de schoolmaatschappelijk werkster. In de school wordt een plek ter nagedachtenis van de jongens ingericht en in beide groepen worden door de leerkrachten, samen met de kinderen, de tafeltjes van de jongens als herdenkingsplek ingericht.

In het winkelcentrum groeit intussen de zee van bloemen en geschenken. De winkeliersvereniging kijkt wat zij kan doen en besluit in elk geval direct de huur van het winkelpand stop te zetten en de kostenpost van de waren die nog in de winkel liggen voor haar rekening te nemen.

Deventer

In de media ligt de focus erg sterk op het leed van de familie uit Zoetermeer. Voor het verdriet in Deventer, waar de andere slachtoffers vandaan komen, is landelijk minder aandacht. Hier geldt echter ook dat een vrouw in één klap haar man en enige kind bij het auto-ongeluk verloren heeft. Burgemeester Heidema van Deventer heeft na de gebeurtenis telefonisch contact met haar en gaat een aantal dagen later op bezoek. In dergelijke gevallen doet hij dat altijd, als er behoefte aan is.

‘Het is heel verschillend wat je dan tegenkomt. Sommige mensen willen vooral praten, terwijl anderen vooral bemoediging nodig hebben, die arm om je schouder. Op zo’n moment is gewoon “er zijn” en luisteren het beste wat je kunt doen. Gewoon mens zijn met de mensen’, aldus Heidema.

Na het gesprek geeft de burgemeester zijn directe contactgegevens aan de weduwe. Als er nog vragen zijn of iets geregeld moet worden in verband met het ongeluk en de nasleep, hoeft ze niet noodzakelijk naar het loket of door het ambtelijk apparaat. Via deze weg krijgt ze bijvoorbeeld alsnog het rijbewijs in haar bezit dat haar man vlak voor het ongeluk nog had aangevraagd. Met dit soort directe bemiddeling wil de burgemeester zorgen dat de stress van het regelen van praktische zaken niet wordt verhoogd. Het rouwen wordt ook in Deventer vooral overgelaten aan de directe kringen rondom de familie. Op de school van de dochter is een herdenkingsplek ingericht. Bij de uitvaarten zijn veel mensen aanwezig. De gemeente Deventer heeft de nabestaanden bij de uitvaart logistieke ondersteuning aangeboden en hen voorbereid op eventuele media-aandacht. De weduwe is begeleid door een contactpersoon

van de politie en vanuit Slachtofferhulp. Op verschillende momenten heeft ze gesproken met de hulpverleners die bij de reddingsactie betrokken waren. Eerst direct na de gebeurtenis en later op haar verzoek nog eens, omdat bij de eerste gelegenheid de verdoving en verbijstering overheersten en later nog vragen opkwamen.

2.4 Analyse

2.4.1 Grondhouding van het bestuur

Wat valt er te zeggen over de opstelling van het bestuur in deze? Interessant is dat meerdere gemeenten bij deze casus betrokken waren. In Zoetermeer en Deventer lijkt op een eenzelfde manier te zijn gezocht naar een optimum tussen betrokkenheid tonen en gepaste afstand bewaren. De gemeenten kozen ervoor steun aan te bieden aan nabestaanden en te luisteren, ook naar behoeften vanuit de gemeenschap. Men stond open voor de wensen en noden van de familie en die van de gemeenschap.

Dat zegt iets over de ‘grondhouding’ van het bestuur in de nafase van dit ongeluk. De grondhouding is bepalend voor de ruimte die burgers wordt geboden om initiatieven te ontplooiën, zoals herdenkingen, inzamelingsacties en stille tochten. De omgang van het bestuur met dit soort initiatieven laat zich op een continuüm plaatsen. In het ene uiterste is sprake van een ‘dienend’ bestuur dat initiatieven faciliteert en daarop voortbouwt. Het burgerinitiatief staat dan eigenlijk los van processen die onder regie van de gemeente plaatsvinden. In het andere uiterste speelt het tegenovergestelde. Een ‘dirigerend’ bestuur is autoritair en besluit het initiatief af te houden of geheel naar zich toe te trekken. In het eerste geval kunnen burgers opereren als initiatiefnemer, in het andere geval zijn ze toeschouwer. Het zijn de uiterste punten van het continuüm dat allerlei tussenvormen kent.

Tabel 2.1 geeft zeven samenwerkingsstijlen (gebaseerd op Dücker & Pröpper, 2011). In het midden vervullen burger en bestuur een vergelijkbare rol; het zwaartepunt van het initiatief ligt bij hen allebei. Naar buiten toe groeit de handel- en beslisruimte van de een ten opzichte van de ander.

In Zoetermeer en Deventer stelde het bestuur zich dienend op richting de nabestaanden. Op grond van de informatie beschreven in de vorige paragraaf oogt de houding van gemeente Zoetermeer naar de lokale samenleving eveneens dienend. Het is een passende basishouding, zolang er geen aanleiding is voor een houding waarbij de gemeente de regie naar zich toetrekt of overneemt. Dat was bijvoorbeeld het geval geweest als de gemeente besloten had om zelf een herdenking of stille tocht te organiseren.

Dit patroon, waarbij aansluiting wordt gezocht bij de behoeften van de familie en lopende initiatieven vanuit de gemeenschap, is passend in een situatie van collectieve rouw. In de nafase is de gemeente één van de partijen, met een symbolische rol die sensitiviteit en inlevingsvermogen vergt, inclusief inzicht in de verschillende processen die zich binnen de lokale samenleving voltrekken. De zoektocht naar een gepaste afstand kan worden gepositioneerd aan de linkerkzijde binnen het spectrum aan samenwerkingsstijlen. De bestuursstijlen reflecteren de keuzes die bestuurders kunnen maken om het individuele en het algemene belang te dienen. Door open te staan voor signalen kan men bovendien overgaan tot een andere stijl als het belang van de nabestaanden of de openbare orde daartoe aanleiding geven.

Tabel 2.1 Samenwerkingsstijlen burger en bestuur:
rollen en kenmerken

Rol burger	Rol bestuur (bestuursstijl)	Kenmerk
Initiator	Gedogen, faciliteren (dienen)	Burger bepaalt naar eigen inzicht
Bevoegd gezag	Samenwerkend	Burger overweegt zelf wat moet gebeuren en neemt voorkeuren bestuur mee
Samenwerkingspartner	Delegerend	Burger baseert zich op voorkeuren bestuur en besluit wat moet gebeuren
Meebeslissers	Participatief	Burger en bestuur besluiten wat moet gebeuren
Adviseur beginspraak	Raadplegend	Bestuur baseert zich op voorkeuren burger en besluit wat moet gebeuren
Adviseur eindspraak	Open autoritair	Bestuur overweegt zelf wat moet gebeuren en neemt voorkeuren burger mee
Toeschouwer	Gesloten autoritair (dirigeren)	Bestuur bepaalt naar eigen inzicht

2.4.2 Invulling psychosociale principes

Een volgende vraag is hoe de opstelling van de gemeente zich verhoudt tot principes van goede psychosociale zorg (zie kader 2.1). Het korte antwoord is dat dit op een natuurlijke wijze mooi samengaat. De overwegingen van de gemeente ten aanzien van de omgang met nabestaanden en maatschappelijke initiatieven uit zich in de praktijk in een houding die vormgeeft aan een wezenlijk principe van psychosociale zorg zoals onderschreven in de internationale literatuur: *bevorderen van een gevoel van veiligheid, kalmte, zelf- en groepseffectiviteit, verbondenheid met anderen en hoop*. Het napraten met hulpverleners door burgemeester Hermans-Vloedveld past hierbij, net zoals de keuzes vanuit Zoetermeer en Deventer om rouw vanuit de gemeenschap ruimte te geven en zelfs te faciliteren. Daarmee is ook invulling gegeven aan de principes *bevorderen van steun vanuit de sociale omgeving en aansluiten bij behoeften en wensen van betrokkenen*. Er is afgestemd met nabestaanden over hun wensen. Insteek is geweest het verdriet bij henzelf te laten. Tegelijkertijd is ruimte geboden voor initiatieven door anderen, soms zijn deze zelfs gefaciliteerd.

Kader 2.1

Psychosociale ondersteuning door bestuurders: enkele principes

- 1 Bevorderen van een gevoel van veiligheid, kalmte, zelf- en groeps-effectiviteit, verbondenheid met anderen en hoop (Hobfoll et al., 2007; zie ook Bisson et al., 2010; Te Brake et al., 2011).
- 2 Bevorderen van steun vanuit de sociale omgeving (Te Brake & Dückers, 2012).
- 3 Aansluiten bij behoeften en wensen van getroffen en betrokkenen (Te Brake et al., 2011).
- 4 Aansluiten bij de dynamiek van de gebeurtenis en de unieke context van ieder opzichzelfstaand geval (Van der Velden et al., 2009; Te Brake et al., 2011).
- 5 Bijdragen aan vermindering van (bronnen van) stress (Van der Velden et al., 2009).

Ook zijn voorbereidingen getroffen ten aanzien van de media-aandacht. Daarin komt de grondhouding van de gemeente opnieuw tot uiting op een manier die recht doet aan het principe *aansluiten bij de dynamiek van de gebeurtenis en de unieke context van ieder opzichzelfstaand geval*. Het bestuur van Zoetermeer en dat van Deventer hebben onderling contact en vergelijken reacties uit de samenleving. Daaruit maakt men

zelf op dat er vanuit de gemeenschappen verschillend is gereageerd. Wat hier mogelijk meespeelt, is dat de winkelier uit Zoetermeer meer een ‘publiek figuur’ was dan de slachtoffers in Deventer. Bovendien had hij het auto-ongeluk zelf meegemaakt en overleefd. In de media ging mogelijk daardoor vooral aandacht uit naar de slachtoffers uit Zoetermeer, waar bovendien het beslag op de fysieke publieke ruimte (gedenkplek) groter was. Dit laatste was voor de gemeente aanleiding om een herdenking te overwegen. Door praktische en logistieke ondersteuning aan te bieden en persoonlijk te bemiddelen in het contact tussen nabestaande en de gemeentelijke dienstverleningsorganisatie, gaf het bestuur invulling aan een laatste principe: *bijdragen aan vermindering van (bronnen van) stress*. De betrokkenen hadden het al moeilijk genoeg.

2.5 Afronding

In dit hoofdstuk is stilgestaan bij een auto-ongeluk met dodelijke slachtoffers waarvan de nafase zich uitstrekt over twee gemeenten op verschillende plekken in het land. Uit de beschrijving blijkt dat gemeentebestuurders bij hun aanpak niet hoefden terug te vallen op de voorbereiding op grote gebeurtenissen. De omgang met nabestaanden en de impact op de lokale gemeenschap vraagt juist iets anders, dichterbij huis. Ervaren bestuurders zijn vertrouwd in het bewegen in een politiek-bestuurlijke setting waarbij vele hoofden meekijken en meedenken; zij kunnen zich menselijk opstellen en zijn gevoelig voor de noden van een situatie. Deze factoren dragen ertoe bij dat bestuurders in de nafase op een natuurlijke manier invulling geven aan basale principes van psychosociale zorg. Dat is een voordeel. Wat echter de rol van bestuurders, zeker in vergelijking met die van hulpverleners, gecompliceerd maakt, is dat de nafase voor hen een glazen huis is. Bestuurders die belangen van de families en andere belanghebbenden onvoldoende dienen, kunnen kritiek verwachten, en als men te veel doet is het ook niet goed. De vraag of kritiek terecht is, doet er niet eens toe.

Het uitoefenen van de rol kan daarnaast worden bemoeilijkt als de gemeentelijke overheid medeverantwoordelijk wordt gehouden voor de gebeurtenis (bijvoorbeeld omdat men onvoldoende zorg heeft gedragen voor een verkeersveilige situatie, onvoldoende toezicht et cetera).

De eindverantwoordelijkheid van bestuurders vormt dan een risico voor de uitoefening van de symbolische psychosociale ondersteuningsrol, al was het maar omdat die rol draait om authenticiteit en geloofwaardigheid. Bij een gebrek hieraan is het onmogelijk om namens de gemeenschap lotsverbondenheid en deelneming te vertolken.

Een advies voor bestuurder is om – in de abnormale situatie tijdens en na een kleinschalige crisis – dicht bij de normale routine te blijven en niet meteen in een ‘crisismodus’ te schieten, waarbij uitgegaan wordt van een grote, bijzondere rol van de gemeente. De waarheid is dat het zwaartepunt van de psychosociale hulpverlening voor overlevenden en nabestaanden zich bevindt in eigen kring. Dat is waar mensen zich zullen moeten herpakken en het verlies ook een plek moeten geven. Tegelijkertijd loopt iedere eigen kring over in een grotere gemeenschap met een verantwoordelijk bestuur. De uitdaging is om sensitief te zijn en een balans te vinden tussen het betuigen van medeleven, het kanaliseren van collectieve rouw en het bieden van steun en troost namens de lokale gemeenschap enerzijds, en het afschermen van getroffen en nabestaanden tegen te veel aandacht, inmenging en andere onnodige publieke bronnen van stress anderzijds. Die sensitiviteit is van belang jegens getroffen en nabestaanden, maar ook omdat de optimale balans zelf afhangt van de context. Iedere getroffene heeft andere behoeften, vermogens, potentiële problemen en verwachtingen. Iedere gemeenschap reageert anders. De hier beschreven principes van psychosociale ondersteuning bieden hiervoor een kader, dat afhankelijk van de situatie anders kan worden ingevuld.